

СТАНОВИЩЕ

За дисертационния труд на докторант Ирина Оликсиивна Островска

„Специфика на хибридната война на Русия в и срещу Украйна след придобиването ѝ на независимост през 1991 година”

Научен ръководител: проф. дпн Татяна Дронзина

От доц. д-р Искрен Иванов

Катедра „Политология“

СУ „Свети Климент Охридски“

I. АКТУАЛНОСТ И ПРИЛОЖИМОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Дисертационният труд на докторант Ирина Островска представя на вниманието на научната общност завършено изследване върху ключов аспект от т.нар. нетрадиционни заплахи за сигурността – хибридните войни. Темата за асиметричните конфликти е обстойно разгледана в научната литература и набира популярност в последните години поради желанието на повече изследователи да разграничат конвенционалното понятие за война от тълкуванието му в контекста на нетрадиционните заплахи като тероризма и радикализацията. Високата релевантност на проблема се обуславя и от факта, че хибридната война стана популярен инструмент във външната политика на големите актьори заради това, че е относително евтина и благоприятства възможността за постигане на определена цел на цената на по-малко жертви и конвенционални ресурси. Дисертацията на докторант Островска е и първото изследване, което подробно разглежда по какъв начин хибридните войни могат да повлияят върху българската външна политика и средата за сигурност у нас. До този момент такива изследвания са правени от сектора за сигурност и редица неправителствени организации, но техният фокус е по-стеснен и насочен към конкретни казуси без да теоретизира последиците от хибридните войни за българската национална сигурност в цялост. Наред с това, в научния дебат все още има спор за това дали хибридните войни са войни в точния смисъл на това понятие или по-скоро вид заплахи, чиито последици не биха

могли да са достатъчно основание за поставянето им на едно ниво с конвенционалното понятие за война на Клаузевиц. От тази гледна точка, дисертационното изследване е смел опит за отхвърляне на тази хипотеза с аргумента, че хибридните войни са войни и в конвенционалния смисъл на понятието, защото последиците от тях могат да бъдат също толкова значими, колкото и тези от асиметричните конфликти. Заглавието на изследването ясно позиционира казуса, върху който стъпват аргументите на докторанта – войната в Украйна или по-конкретно предвоенната фаза на конфликта, в която възникнаха основните предпоставки за последвалата интервенция от страна на Руската федерация. Този казус безспорно е подходящ за целите на дисертацията тъй като трудно може да се намери по-добър пример за еволюцията на хибридните заплахи в конвенционални такива. Нещо повече, спецификата на хибридните заплахи за националната сигурност на Украйна корено се отличаваше от характеристиките на тези в държави като България и Румъния тъй като последните все пак са част от колективната система за сигурност на НАТО. Това обуславя и широката приложимост на това изследване, чиито модел може да послужи като инструмент за анализ на други такива казуси, в които държавният актьор, срещу който са насочени заплахите не е част от колективен формат, гарантиращ сигурността му. Приложимостта на изследването се обуславя от още два фактора. Първо, то прави ясно разграничение на отделните аспекти от хибридната война в Украйна, което поставя логично въпроса възможно ли е нетрадиционните заплахи за сигурност да изместят традиционните в един свят, където логиката на ядреното съдържане изключва Трета световна война. Този въпрос е обект на сериозна дискусия в академичните среди, макар че дисертацията дава утвърдителен отговор, аргументирайки се с факта, че хибридните войни по правило създават предпоставки и по този начин – предшестват конвенционалните конфликти. Ценен е и аргументът, че именно заради логиката на ядреното съдържане, хибридните инструменти са далеч по-подходящи от конвенционалните, които могат да доведат две ядрени сили на ръба на ядрена криза. Второ, изследването е ценен източник на информация за това какви трябва да бъдат българските политики за борба с хибридните заплахи. Механизмите за водене на хибридна война, които анализира докторантът до голяма степен съвпадат с тези, които бяха приложени в Украйна, а възможността на автора пряко да наблюдава тези процеси придава и висока степен на научна достоверност на изследването.

II. СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

Представеният ръкопис е с внушителната дължина от 416 стандартни машинописни страници и включва: заглавна страница, съдържание, списък със съкращения, увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Прави впечатление, че представените приложения са интерактивни, което дава възможност по-ясно да се проследят аргументите на докторанта, заложи в изследването. Използваната литература включва 267 източника на български, английски, руски и украински език: книги и монографии; статии и емпирични изследвания в български и чуждестранни издания; медийни публикации; официални изказвания на украински и руски политици, както и актуални статистики. Цитираните източници са посочени директно в текста, като стандартът на цитиране следва модела на Американската психологическа асоциация (APA). В рамките на библиографията, посочените автори са подредени по азбучен ред. В този смисъл, моето заключение е, че ръкописът отговаря на техническите изисквания за написване на дисертационен труд. Посочените автори са адекватно подбрани за целите на изследването и отразяват съществуващи вече анализи по тази тема, което ги прави приложими към целите на дисертацията. Същото се отнася и за актуалните количествени данни, които докторантът използва за да илюстрира по-добре твърденията си.

III. НАУЧНИ ПРИНОСИ И СЪДЪРЖАТЕЛНОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Дисертационното изследване е с много добра степен на научна обективност, което е водещ академичен стандарт за написването на един дисертационен труд и главен критерии за съдържателността на неговите приноси, особено в сферата на сигурността. Изтъквам това като достойнство на дисертацията тъй като в нея са разгледани голям брой казуси от българската и международната политика без авторът да взема страна в едната или другата посока. Последователно са представени както силните, така и слабите страни на западните и украинските стратегии като в същото време ясно са изведени онези аспекти от руската външна политика, които дадоха явно предимство на Русия да преследва стратегическите си цели в Източна Европа. Наред с това, докторантът прави важното уточнение, че хибридните стратегии не са запазена марка на даден актьор, а мощен

инструмент за влияние, от който се възползва както Русия, така и Западът.

Научните приноси на дисертационното изследване са в следните посоки:

1. В научната литература съществуват множество интерпретации на хибридната война като нетрадиционна заплаха за международната сигурност като подходът за тяхното обяснение следва извеждането на единна дефиниция за понятието. Докторант Островска прилага различен, но доста иновативен подход, извеждайки основните аспекти на хибридната война, като същевременно ги аргументира с конкретни казуси от Украинската криза. Това само по себе си е научен принос тъй като съществуващите теории за хибридната война са разгледани през призмата на традиционните заплахи за сигурност каквито са разпространението на оръжия за масово поразяване, кибертероризмът, увреждането на качеството на демокрацията и подронването на правовият ред и не на последно място – формирането на паравоенни групировки с цел промяната на съществуващия политически консенсус. Тези интерпретации са силен аргумент в полза на твърдението, че последиците от хибридните войни могат да са също толкова катастрофалните, колкото тези от конвенционалните конфликти. Разгледаните аспекти на хибридните конфликти представят на вниманието на научната общност и още един ценен принос – докторантът успешно доказва, че в своята същност хибридната война крие предпоставки за преход към конвенционална такава. Много правилно докторантът заключава, че въпреки потенциалът, който системите за колективна сигурност генерират, хибридните заплахи имат способността да отслабват този ефект тъй като влиянието им върху политически дневен ред в по-слабите демокрации отслабва и доверието във военни съюзи като НАТО и интеграционни общности като ЕС, които вече са доказали своята десетилетна геополитическа устойчивост. Ето защо съм склонен да се съглася с докторанта, че макар и по-дългосрочни като ефект, ако не бъдат възпирани, хибридните заплахи могат да доведат до конвенционални такива за националната сигурност на всяка

страна, независимо от това как тя е позиционирана на геополитическата сцена.

2. Важен принос на дисертационното изследване е дълбочинният му поглед върху Украинската криза. Историческият подход е ключов в качествените изследвания, макар и не основен заради спецификата на методологическите инструменти, с които работи политическата наука. Приносите в глава II обаче качествено се различават от стандартните исторически прегледи в научните разработки тъй като докторантът е имал възможност да следи тези процеси от първо лице. Това прави тази част на теренното проучване особено ценна, защото изводите, които Ирина Островска прави за външната политика на Украйна и сравненията с България дават възможност за детайлно проследяване и методологически унифициране на руските стратегии в областта на хибридните конфликти. Неслучайно, в своя теоретичен преглед, докторантът посочва както украинските, така и руските автори, които дават дефиниция за понятието хибридна война – по-късно в изследването тези дефиниции са приложени към войната на Русия и от тях става ясно, че видяното в Украйна преди избухването на конфликта има преки паралели със случващото се в България в няколко посоки, които са детайлно анализирани в дисертацията. Сред тях се открояват проблемите с корупцията, кризата на доверие в демокрацията, наличието на неправителствени организации с голямо влияние върху политическия живот и на двете страни, учредяването на патриотични структури и разбира се – наличието на политически актьори, които се застъпват за разчупване на геополитическия консенсус. Интересно е, че докторантът използва и понятието „буфер“ за да опише позицията на Украйна в плановете както на Русия, така и на Запада. Това е несъзнателен принос в работата тъй като ролята на България и Румъния след края на Студената война, дори и след приемането им в ЕС и НАТО, продължи да бъде роля на буфер предвид факта, че двете страни попаднаха в границите на т.нар. Малтийски консенсус между бившия американски президент Джордж Буш – баща и последният съветски лидер Михаил Горбачов.

3. На трето място ще посоча другият принос от теренното проучване на докторант Островска – дълбочинните интервюта (над 100 на брой), паралелно извършени в Украйна и България. Интересна е извадката, която използва докторантът – тя се състои от респонденти със смесен произход и гражданство, което дава възможност за проследяване на техните нагласи по три основни индикатора – отношението към независимостта на Украйна, политиката на Русия в Източна Европа и украинските бежанци в България. Проучването е анонимно, а резултатите от него са категорични в няколко посоки. Първият значим извод касае както националната сигурност на предвоенна Украйна, така и тази на България – а именно, че руските стратегии в двете страни стават все по-успешни, което се обуславя от традиционно силното руско влияние в повечето обществени сфери – медиите, публичното пространство и т.н. Второ, в резултат на изследването си, докторант Островска установява, че хибридният елемент в руската външна политика е водещ в България, тъй като страната е част от НАТО и първата стъпка към сближаването ѝ с Русия следва да бъде поддръжането на доверието в Алианса. В този смисъл, на този етап кибератаките и газовата политика остават оптималният инструмент за намеса в обществения и политически живот на страната. Накрая, проучването ясно сочи, че отношението към украинските бежанци у нас е смесено и разделено пропорционално на подкрепата за Русия. Тези изводи са особено важен принос тъй като те доказват, че случилото се в Украйна до голяма степен има аналогия с методите, които Русия използва за да оказва влияние върху политическия процес в България.

4. Последният, не и по значимост принос се състои в извода на Ирина Островска, че успешната борба с хибридните заплахи зависи не само от партньорите и съюзниците, които имат двете държави, но и от политическите им усилия. Считаю този извод са особено важен тъй като политическото доверие в Запада не следва да измества усилията – особено в България – за формиране на политически консенсус около това, че страната е обект на такива влияния и търсенето на политики за справяне с тях. В много отношения пример за това е опитът на Украйна, който както посочва и докторантът е

белязан от трагичната реалност, че тези заплахи надделяха, защото обществото и политиците бяха разединени.

В обобщение считам, че изведените приноси придават на изследването висока степен на дисертабилност, поради което считам, че представеният текст отговаря на съдържателните изисквания за написването на докторска дисертация.

IV. ЗАБЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ КЪМ ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Към изследването могат да бъдат направени следните препоръки, за които вярвам, че ще обогатят неговото съдържание и ще му помогнат да придобие още по-завършен вид:

1. В докторската си дисертация, авторът лансира твърдението, че една от основните цели на Русия е да разруши системата на евроатлантическото единство и солидарност като преориентира Европа към Евразия и създаде общо пространство за сигурност и търговия от Владивосток до Лисабон и от Санкт Петербург до Коломбо. Както посочва в изследването си докторант Островска, това твърдение стъпва върху анализите на редица прокремълски анализатори, които се опитват да легитимират външнополитическата линия, която Русия следва от началото на 21 век насам. В контекста на казаното обаче, трябва да бъдат направени две уточнения. Първото е, че руският политически елит, с изключение на крайните фракции в него, си дава сметка, че този проект е неосъществим тъй като Русия няма ресурсите, с които да го постигне, особено в частта му, която предвижда създаването на общо пространство за сигурност, което да замени НАТО. Такъв аналог всъщност беше създаден в лицето на Организацията на договора за колективна сигурност, която обединява голяма част от бившите съветски републики в своя колективна система. По сходен начин стоят нещата и с Евразийския икономически съюз, който е ориентиран главно към държавите от Централна Азия, а фокусът му върху Балканите е ограничен. Второ, считам, че по-достоверен източник на информация за политическата стратегия на руския президент Владимир Путин е неоевразийската философия, чиито доктрини виждаме да се привеждат в действие по време на войната в Украйна. В този смисъл, идеите за Русия като

самодостатъчна империя и център на Евразийския проект трудно могат да бъдат осмислени извън рамките на неоевразийската школа и нейният баща – Александър Дугин.

2. Считаю, че това изследване само може да спечели, ако в него бъде инкорпорирана теорията на Александър Дугин за естественото противопоставяне между Русия и Запада. Тази идея е сърцето на неоевразийската философия, която почива върху по-ранните идеи на автори като Трубецкой, Савицки и Сувчински. Тази теория обяснява и антизападната реторика, която формира съвременните геополитически доктрини на Русия, които – смело може да кажем – са легитимирани от идеята за противопоставянето на „колективният“ Запад – САЩ и ЕС. Израз на това противопоставяне е и понятието за „специална военна операция“, която цели „денацификация“ на Украйна. В научния дебат, разбира се, все още има автори, които отричат влиянието на Дугин върху политическия живот в съвременна Русия, но действията на сегашното руско ръководство свидетелстват в обратната посока. В същия дух е и последователният наратив за това, че Западът се опитва да разруши традиционните ценности в Русия и останалата част от славянския свят, който за автори като Дугин следва да се позиционира в руската сфера на влияние.

3. В дисертацията е засегнат въпроса за доктрината „Герасимов“ и нейното значение за хибридните заплахи. По този въпрос все още има спор в научния дебат тъй като създателят на това понятие – проф. Марк Галеоти на няколко пъти отхвърли собствената си теория. На практика – руските стратегии в Украйна свидетелства за това, че такава доктрина има и тя е била приложена преди Русия да започне своето настъпление. И все пак, работата само ще спечели ако този спор бъде засегнат с цел уточняване на позицията на Галеоти и онези автори, които приемат доктрината „Герасимов“ за валидна.

V. НАУЧНИ ПРИНОСИ И ДЕЙНОСТ НА ДОКТОРАНТА.

В обобщение, бих искал да кажа няколко думи за научната дейност на докторант Ирина Островска, тъй като имах възможността да следя развитието ѝ като докторант в катедра „Политология“ на СУ.

Ирина взема редовно участие в докторантските четения, организирани ежегодно от Философския Факултет на СУ, представяйки различни сегменти от дисертационния си труд. По време на работата си с научния си ръководител – проф. дпн Татяна Дронзина, докторантът участва в няколко научни конференции в сътрудничество с чуждестранни учени като сред тях се открояват две конференции, организирани от Евразийския национален университет в Казахстан и два семинара, организирани от Дипломатическия институт към Министерството на външните работи, където по настоящем работи докторантът. По аналогичен начин стоят нещата и с участието и в няколко летни училища, посветени на проблемите на хибридните войни, в които Ирина се изяви като талантлив и интересен лектор. Докторантът има две публикации по темата на своето изследване – една от е в процес на издаване под формата на сборник от конференция от съвместната конференция с докторантите от Института за медиация в Казахстан, а другата е част от ежегодния сборник с докторантски четения на ФФ. Тук е мястото да споделя и добрите си впечатления от преподавателската дейности на докторант Островска, която в продължение на една академична година работи с нашия екип като ръководител на семинарните занятия по дисциплината Управление на конфликти.

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Давам положително становище на научната работа на докторант Ирина Островска, която е подготвила едно емпирично издържано и добре аргументирано изследване, което несъмнено ще обогати научния дебат в полето на политическите науки и международната сигурност. Дисертационният труд отговаря на изискванията, заложен в Закона за висшето образование и Правилника за условията и ред за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Свети Климент Охридски“. Препоръчвам на научното жури да подкрепи докторанта и заявявам, че ще гласувам „за“ присъждането на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. (Политически науки) на Ирина Островска.

Дата: 09.05.2024

Доц. д-р Искрен Иванов

Гр. София